اقتصاد ایران

فروش گاز ایران به قیمت جهانی . . ۱۲

بورس

سیاست یک بام و دو هوای بورس . . ۱۳

بازار

دعوای صنفی برای مجوز ۱۴

بازار

کم‌رنگ و کم‌رنگ‌تر ۱۴

ایران در حلقه مناطق آزاد

از جبل‌علی ۲۱ ساله تا آنتالیای ۱۹ ساله

عباس فتاح‌زاده

مناطق آزاد تجاری قطعاً یکی از موضوعات مهم در مباحث اقتصاد کلان در جهان به شمار می‌روند. در شرایطی که تجارت و مبادله کالا در قالب فرآیندهایی چون فعالیت‌های سازمان تجارت جهانی شکل سازمان‌یافته‌تری یافته امروز بحث مناطق آزاد هم مورد توجه بیشتری واقع است. موافقان و مخالفان گسترش مناطق آزاد در ایران هر کدام در توجیه ادعاهای خویش استدلالاتی را مطرح می‌کنند، اما یک چیز روشن است و آن اینکه همسایه کوچک جنوب خلیج فارس یعنی امارات متحده عربی در این زمینه بر کشورمان پیشی جسته است و بسیاری از پول‌هایی که باید به ایران سرازیر می‌شد، اکنون به منطقه آزاد جبل‌علی و امارات می‌رود. لذا نگاهی به پرونده موفق امارات و به صورت خاص جبل‌علی هر چند مختصر خالی از فایده نخواهد بود. در اینجا قصد تعریف و تمجید از اماراتی‌ها نیست، بلکه بیشتر بررسی الگوها و نمونه‌های موجود جهت یافتن راهکارهای بهتر برای سیاستگزاری‌های مناسب در داخل کشور مد نظر است. پس از جبل‌علی به چند منطقه آزاد تجاری دیگر نیز در ادامه می‌پردازیم. در انتها نیز چند موضوع روز در زمینه مناطق آزاد را به اختصار بررسی می‌کنیم.

■■■

امارات متحده عربی که از هفت امارت یا امیرنشین تشکیل شده در امارت دبی با ایجاد منطقه آزاد تجاری جبل‌علی، تجارت با دنیای خارج را متحول ساخته است. در این منطقه آزاد شرکت‌های تجاری عمده از سراسر جهان دفاتر نمایندگی خود را فعال کرده‌اند و محصولات خود را از دبی به کشورهای منطقه از جمله ایران به صورت صادرات مجدد عرضه می‌کنند. رونق تجارت در دبی سبب رونق اقتصادی و توسعه این منطقه شده است. هزاران شغل از تخلیه و بارگیری کشتی‌ها گرفته تا فعالیت‌های گردشگری و انواع ساخت و سازهای اداری، تجاری، اقامتگاه، غذاخوری و . . . بر اثر رونق فعالیت‌های تجاری دبی که بخش عمده آن بر دوش جبل‌علی است، ایجاد شده. فعالیت بانک‌های داخلی و خارجی و امنیت سرمایه‌گذاری موجب شده است که میلیاردها دلار سرمایه جذب امور اقتصادی و تجاری در دبی و جبل‌علی شود. در دوران جنگ ایران و عراق که خلیج فارس از امنیت کافی برای تردد کشتی‌ها برخوردار نبود، منطقه آزاد جبل‌علی وارد مرحله تازه‌ای از حیات خود شد. تجار دبی با وارد کردن انواع کالاها از نقاط دور و نزدیک به این منطقه آزاد و سپس توزیع آن در منطقه نقش موثری در تجارت منطقه‌ای به دست آوردند. از آن به بعد جبل‌علی و مسئولان آن توانستند جایگاه خوبی در تامین نیازهای وارداتی کشورهای منطقه ایفا کنند. در همین راستا بود که صادرات مجدد (واردات کالا و سپس صدور آن به کشورهای منطقه) در تجارت خارجی امارات متحده عربی حضوری پررنگ یافت. بر اساس آمارهای منتشر شده از سوی اتاق بازرگانی و صنایع دبی، ارزش صادرات و صادرات مجدد دبی در سه ماهه اول سال ۲۰۰۵ میلادی به ۲ میلیاردو ۸۰۳ میلیون دلار بالغ شد و ایران ۲۶ درصد آن را به خود اختصاص داد. هنوز در مورد رقم مربوط به کل سال ۲۰۰۵ آماری ارائه نشده اما این رقم از سوی برخی کارشناسان در حدود ۱۰ میلیارد دلار تخمین زده شده است. پس از ایران کشورهای عربستان، کویت و عراق بیشترین سهم را در صادرات مجدد دبی و جبل‌علی داشته‌اند. قطر، عمان، یمن، مصر، هند و اردن نیز از دیگر مقاصد صادرات مجدد جبل‌علی هستند. بنابر آمارهای موجود واردات ایران از جبل‌علی عمدتاً دربرگیرنده وسایل صوتی و تصویری، مواد غذایی، بهداشتی، تجهیزات حمل و نقل و قطعات رایانه هستند. بسیاری از این اقلام در چین، تایوان، کره جنوبی و ژاپن تولید می‌شوند. درصد کمتری از آنها نیز ساخت فرانسه، انگلیس، آلمان و سایر کشورهای اروپایی هستند و یا با لیسانس این کشورها در امارات تولید و به بازارهای منطقه از طریق جبل‌علی عرضه می‌شوند. جالب است که بسیاری از اقلام صادراتی از جبل‌علی در کشورهای مقصد منطقه قابل تولید هستند. در مقابل سیل این کالاها سایر مناطق آزاد تجاری در منطقه از جمله سه منطقه آزاد تجاری ایران در خلیج فارس و دریای عمان (کیش، قشم و چابهار) خیلی نتوانسته‌اند واکنش نشان دهند. لذا سرمایه‌های زیادی از ایران جبل‌علی را به سه منطقه مذکور اولویت داده‌اند. در طول جنگ تحمیلی در ایران تهران عملاً مجبور بود تا برخی کالاهای اولیه نظیر برنج و شکر را از جبل‌علی و دبی وارد کند و متاسفانه پس از جنگ هم این امر به یک سنت در میان تاجران و بخش خصوصی کشورمان بدل شد. فقدان قوانین محکم و مناسب در مناطق آزاد ایران نیز تداوم این سنت را مضاعف کرد. از رهگذر همین سنت نادرست بسیاری از موقعیت‌های شغلی‌ای که می‌توانستند در کیش یا قشم ایجاد شوند در جبل‌علی پدید آمدند. البته باید گفت که جبل‌علی در صادرات مجدد از ایران به کشورهای منطقه نیز نقش دارد. برخی کالاهای ایرانی که احتمالاً خود ایران نمی‌توانست آنها را صادر کند به واسطه شرایط خاص جبل‌علی از طریق آن صادر می‌شوند. نمونه مشهور آن هم محصول زعفران است که ایران بزرگترین تولیدکننده‌اش به حساب می‌آید. میوه و سبزی، گل و گیاهان زینتی، خشکبار و فرش دستباف از کالاهای صادراتی ایران به دبی است که از طریق این امیرنشین به دیگر کشورهای حوزه خلیج فارس و حتی بازار اروپا ارسال می‌شود. تا زمانی که صادرات مستقیم ایران به دیگر نقاط تقویت نشده، این امر به نفع رشد تولید داخلی و صادارت غیرنفتی ایران است. حضور دفاتر منطقه‌ای بسیاری از شرکت‌های بزرگ جهانی در جبل‌علی باعث شده تا نگاه به آنجا جدا از بحث صادرات مجدد نگاه محوری در مقام مرکز گسترش صنعت و تولید نیز باشد. به‌خصوص شرکت‌های مهم ژاپنی و کره‌ای تقریباً همگی دبی را به عنوان مرکز منطقه‌ای خویش انتخاب کرده‌اند. از توشیبا گرفته تا سونی و سامسونگ جبل‌علی را محور منطقه خلیج فارس در بازاریابی خویش قرار داده‌اند. بد نیست بدانید دبی علاوه بر جبل‌علی دارای یک منطقه آزاد که تجاری دیگر هم هست. این منطقه آزاد رأس‌الخیمه نام دارد، اگرچه دارای فعالیت‌های تجاری گسترده‌ای است، اما در مقام مقایسه با جبل‌علی از درجه اهمیت کمتری برخوردار است. در شمال غربی ایران و در کشور ترکیه نیز مناطق آزاد کوچک به تعداد زیاد وجود دارد. تعداد آنها حدود ۳۶ عدد ذکر شده است. البته هیچ کدام از آنها در ایران و منطقه شهرت و اعتبار جبل‌علی را ندارند. کشورهای کویت، عمان و بحرین هم دارای منطقه آزاد هستند که آنها نیز در رقابت با جبل‌علی سرنوشتی مثل کیش و قشم خودمان را یافته‌اند. اصولاً جبل‌علی به تنهایی از عوامل تاثیرگذار در نرخ رشد اقتصادی کشور امارات است. طی سال ۲۰۰۴ میلادی رشد اقتصادی امارات متحده عربی ۷/۴ درصد بوده که بنابر گزارش‌های منتشره توسط دولت، تنها ۲/۹ درصد آن وابسته به صنعت نفت بوده است. علل اصلی چنین وضعیتی علاوه بر فعالیت گسترده مناطق آزاد، کاهش مالیات‌ها و ارزان بودن نیروی کار عنوان شده است. در سال ۲۰۰۵ همین وضعیت تکرار شد که هنوز آمارهای دقیقی در مورد آن ارائه نشده است. جبل‌علی به تنهایی بخش عمده سرمایه‌گذاری خارجی در امارات را هم پوشش می‌دهد. شهر جدید صنعتی جبل‌علی تاکنون توانسته به تنهایی حدود ۱۵ میلیارد دلار سرمایه جذب کند و به شکل حیرت‌آوری در حال توسعه است. ساخت فرودگاه ویژه جبل‌علی نیز با ۱/۵ میلیارد دلار سرمایه اولیه در دست اجرا است. همچنین بندر بزرگ جبل‌علی که گفته می‌شود بزرگترین بندر خاورمیانه و از بندرهای پنج‌گانه آسیا خواهد بود، به مراحل خوبی از عملیات اجرایی ساخت رسیده است. جالب است بدانید که کل مساحت منطقه آزاد جبل‌علی که این همه سروصدا کرده فقط صدکیلومترمربع است. تاریخ شروع به کار آن ۹ فوریه سال ۱۹۸۵ میلادی (معادل بهمن ۱۳۶۳ شمسی) است. اماراتی‌ها شش سال پس از افتتاح فرودگاه جبل‌علی که در بحبوحه ماه‌های پیروزی انقلاب اسلامی در ایران شروع به کار کرد، رسماً جبل‌علی را که تا پیش از آن محلی ناشناخته بود، به‌عنوان منطقه آزاد تجاری وارد دنیای تجارت آسیا و جهان ساختند. همین محل ناشناخته اکنون کار را به جایی رسانده که ۸۰ درصد فعالیت‌های اقتصادی در دبی متکی به تجارت و مبادله کالا و خدمات است. جالب است که جبل‌علی اولین منطقه آزاد تجاری در جهان است که توانسته گواهی استاندارد کیفیت ایزو ۹۰۰۲ بگیرد. این منطقه آزاد ۲۱ساله بزرگترین بندر مصنوعی در دنیا هم به حساب می‌آید. یکی دیگر از مزایای جبل‌علی که کیش هم البته از آن برخوردار است این است که تمامی بازارهای مهم غرب آسیا با کمتر از ۲۴ ساعت رانندگی از آنجا در دسترس هستند. همچنین اروپا ۱۴ روز، ژاپن ۲۰ روز و جنوب شرق آسیا ۹ روز رانندگی فاصله دارند. امیدواریم روزی برسد کیش خودمان- که بسیاری از ظرفیت‌های بالقوه طبیعی آن از جبل‌علی نیز بیشتر است- جایگاهی به مراتب بهتر از رقیب همسایه خود پیدا کند. در ادامه مطلب به منطقه آزاد تجاری آنتالیا در ترکیه می‌پردازیم.

■ ترک ۱۹ ساله

منطقه آزاد تجاری آنتالیا در ترکیه که یکی از مهمترین مناطق آزاد تجاری این کشور است در سال ۱۹۸۷ میلادی کار خود را آغاز کرد. ترکیه که از سه طرف به دریا ختم می‌شود اصولاً اغلب مناطق آزاد خود را همان‌گونه که در دنیا هم معمول است کنار ساحل دریا در نظر گرفته است. آنتالیا شهری است در جنوب غربی ترکیه و در کنار دریای مدیترانه. مساحت این شهر توریستی که به واسطه فعالیت منطقه آزاد آن متحول شده بیش از ۲۰ کیلومتر مربع است. این منطقه هم‌اکنون نقش مهمی را در اقتصاد کشور ۶۵ میلیون نفری ترکیه ایفا می‌کند. فاصله شهر آنتالیا تا منطقه آزاد آن حدود ۱۲ کیلومتر است و در فاصله ۲۵ کیلومتری این منطقه نیز فرودگاه پرترافیک شهر قرار دارد. منطقه آزاد تجاری آنتالیا اولویت مبادله و خرید و فروش کالا را به محصولات الکترونیکی، اپتیکی و پوشاک داده است. البته امکانات نگهداری هر نوع کالایی در آنجا منظور شده است. حداکثر زمان اعطای مجوز فعالیت در منطقه تجاری آنتالیا ۹۹سال است. طغرل یال‌چینار مدیر این منطقه آزاد تجاری، دارای نفوذ سیاسی و اقتصادی قابل توجهی در کشور ترکیه است. طی ۱۹سال فعالیت منطقه آزاد تجاری آنتالیا نام آن شهرت زیادی یافته است و بدون شک هم‌اکنون می‌تواند یکی از چند منطقه مهم تجارت آزاد در خاورمیانه محسوب شود. فاصله آن از تهران ۱۸۰۰ کیلومتر، ریاض ۱۹۶۵ کیلومتر و دمشق ۶۰۰ کیلومتر با در نظر گرفتن مسیر پرواز هواپیماها است.

■ منطقه آزاد تجاری ازمیر

این منطقه در سال ۱۹۸۴ و با نام «منمن لتر» تاسیس شد. این منطقه در فاصله ۳/۵ کیلومتری شهرکی به‌نام منمن قرار دارد. بیش از ۳۲۰۰ نفر در بیش از ۱۰۰ شرکت فعال در این منطقه آزاد مشغول به کار هستند. عمده فعالیت‌های خارجی‌ها در این منطقه شامل شرکت‌های اتحادیه اروپا، روسیه و خاورمیانه است. نقش اول را هم تجارت چرم برعهده دارد. شدت این امر به حدی است که گفته می‌شود این منطقه خود به تنهایی در قیمت محصولات چرمی در اروپا و خاورمیانه تاثیرگذار است. در دنیا این منطقه تجاری اولین منطقه آزاد تجاری است که با اتکای به تجارت چرم شکل گرفته و اصلاً نقطه اتکای خود را این رشته قرار داده است.

■ منطقه آزاد تجاری کویت

جایگاه سوق‌الجیشی و استراتژیک کویت - به لحاظ جغرافیایی- باعث شده تا تجارت نقش مهمی در فعالیت‌های اقتصادی این کشور داشته باشد. دلارهای نفتی منطقه هم مزید بر علت هستند. به این دلیل منطقه آزاد تجاری کویت در بندر الشیوخ کشور مذکور جهت بهره‌برداری بیشتر از تجارت منطقه تاسیس شده است. بخش عمده این بندر نیز خصوصی شده است. اجازه مالکیت صد درصد هم به خارجی‌ها داده می‌شود. نزدیکی به فرودگاه بین‌المللی کویت و مرز ایران از جمله مزایای این منطقه آزاد هستند. سیستم حمل و نقل زمینی، هوایی و دریایی در آنجا در حد عالی توصیف شده است. البته در حال حاضر منطقه آزاد تجاری کویت به دژ کامل نظامیان آمریکایی و انگلیسی تبدیل شده است. با استقرار نیروهای جدید نظامی اشغالگران عراق در این منطقه مهم اقتصادی کویت هم‌اکنون کل این منطقه به اشغال نظامیان آمریکایی و انگلیسی درآمده و بقیه مجموعه بندری الشیوخ هم عملاً در اختیار نظامیان آمریکایی است. گفته می‌شود بیش از پنج هزار نیروی نظامی آمریکایی و تعدادی از نظامیان انگلیسی هم‌اکنون با ادوات زرهی خویش در آنجا به سر می‌برند و در کنار اسکله‌های این منطقه ناوهای جنگی که عمدتاً مربوط به آمریکایی‌ها است پهلو گرفته‌اند. منطقه آزاد تجاری کویت هم‌اکنون محصور و با موانع بتنی در مسیر جاده‌های منتهی به بندر الشیوخ محافظت می‌شود و دوربین‌های مدار بسته و ردیاب‌های الکترونیکی در برج‌ها از این دژ حفاظت می‌کنند. تاکنون شش کویتی و اتباع دیگر کشورهای مقیم کویت به دلیل نزدیک شدن به این منطقه کشته یا زخمی شده‌اند. محافظت دریایی از این منطقه نیز در دست خود اشغالگران عراق و برخی نیروهای ویژه گارد ساحلی کویت است تا عملیاتی علیه ناوها و ناوچه‌های آنان انجام نشود.

■ نگاهی به چند بحث روز دنیا در زمینه مناطق آزاد تجاری

منطقه آزاد تجاری اروپا که اتحادیه اروپا اصرار زیادی به تشکیل آن تا سال ۲۰۱۰ میلادی دارد یک پروژه بسیار بزرگ در تاریخ مناطق آزاد دنیا محسوب می‌شود. البته تشکیل آن تا سال ۲۰۱۰ از سوی کارشناسان بسیار سخت و بعید دانسته می‌شود. اتحادیه اروپا درصدد است تا این منطقه آزاد تجاری بزرگ را میان اعضای خود و ۱۰ شریک تجاری خویش ایجاد کند. تشکیل چنین منطقه‌ای به اعتقاد بسیاری حداقل تا سال ۲۰۱۵ میلادی امکان‌پذیر نیست و نزدیکترین زمان برای تشکیل آن سال مذکور است. ایده تشکیل این منطقه تجاری در سال ۱۹۹۵ و در شهر بارسلون اسپانیا در جریان نشست اتحادیه اروپا با شرکای تجاری آن پدید آمد. منظور از شرکای تجاری اتحادیه اروپا آن دسته از کشورهایی هستند که اقدام به مذاکره برای تجارت آزاد با این اتحادیه کرده‌اند. این کشورهای ده‌گانه عبارتند از: الجزایر، تونس، ترکیه، مصر، رژیم صهیونیستی، لبنان مغرب، سوریه، اردن و تشکیلات خودگردان فلسطین.

منطقه آزاد تجاری مشترک چین و شورای همکاری خلیج فارس موضوعی است که اخیراً در گفت‌وگوهای میان چین و کشورهای حوزه خلیج فارس مورد توجه جدی قرار گرفته است. کویت، عربستان، قطر، عمان، بحرین و امارات متحده عربی به واسطه رشد درآمدهای نفتی خویش مورد توجه فزاینده چین و اقتصاد به شدت در حال رشد آن قرار گرفته‌اند. حجم تبادلات تجاری سالانه چین و این کشورها از سال ۱۹۹۹ تا ۲۰۰۵ میلادی ۴۰ درصد افزایش یافته است. سرمایه‌گذاری چین در این کشورها هم از یک میلیارد دلار فراتر رفته است. برای ایجاد منطقه آزاد تجاری مشترک توافقاتی پیرامون تشریفات بازرسی گمرکی، موانع تجاری فنی و تدابیر قرنطینه اخیراً میان دو طرف حاصل شده است. در مورد زمان دقیق تشکیل چنین منطقه آزادی خبری اعلام نشده است.

طرح منطقه آزاد تجاری آمریکا همچنان در بلاتکلیفی به سر می‌برد. سفر بوش به آرژانتین برای مذاکره با سران قاره آمریکا در این زمینه چنان سروصدا به پا کرد و چنان با مخالفت مردم و اغلب رهبران دولت‌های قاره آمریکا روبه‌رو شد که عملاً همه چیز مسکوت است. قاره آمریکا که به تدریج تعداد دولت‌های مخالف با سیاست‌های ایالات متحده در آن زیاد می‌شود، در بسیاری از نقاط خویش رفتار اقتصادی واشینگتن را برنمی‌تابد. دولت‌هایی نظیر ونزوئلا به رهبری هوگو چاوس تشکیل منطقه آزاد تجاری آمریکا را گامی در راستای اهداف استعماری دولت جورج بوش می‌دانند. اجلاس سران ۳۴ کشور قاره آمریکا که در روزهای ۱۳ تا ۱۵ آبان گذشته در آرژانتین برگزار شد، کلاً به طرح ایالات متحده برای گسترش پیمان تجارت آزاد قاره آمریکا موسوم به نفتا اختصاص داشت. پنج کشور قاره آمریکا به رهبری هوگو چاوس با مخالفت‌های خود اجلاس را به شکست کشاندند. پیمان نفتا هم اینک بین آمریکا، کانادا و مکزیک برقرار است ولی آمریکا قصد داشت آن را به کل قاره آمریکا گسترش دهد. پنج کشور مخالف این پیمان در قاره آمریکا عبارتند از: برزیل، آرژانتین، اروگوئه، پاراگوئه و ونزوئلا. این پنج کشور همگی عضو گروه تجاری مرکوسور که بازار مشترک جنوب آمریکا را تشکیل می‌دهد، هستند. در میان موافقان سرسخت تشکیل منطقه آزاد تجاری قاره آمریکا می‌توان به ویسنته فاکس- رئیس جمهور مکزیک- اشاره کرد. وی بر سر مواضع خود با چاوس حتی درگیری لفظی هم پیدا کرده است. او تاکید دارد که باید کشورهای مخالف کنار گذاشته شوند و ۲۹ کشور باقی‌مانده منطقه آزاد تجاری آمریکا را تشکیل دهند. بیش از ده هزار تظاهرات‌کننده طی زمان برگزاری اجلاس در مقابل محل برگزاری آن تجمع کرده و شعار می‌دادند. همین آقای اوو مورالس که اکنون در انتخابات به ریاست جمهوری بولیوی برگزیده شده جزء راهپیمایان بود. به عبارت دیگر اکنون کشور بولیوی نیز به مخالفان منطقه آزاد تجاری آمریکا پیوسته است. او نیز مانند سایر مخالفان معتقد است که آمریکا در تشکیل چنین منطقه‌ای سیاست‌های استعماری را مدنظر دارد. از دیگر راهپیمایان می‌توان به دیه‌گو مارادونا اشاره کرد. ستاره فوتبال آرژانتین بر روی پیراهن خود عبارتی را نوشته بود که جنایت‌های جنگی جورج بوش را محکوم می‌کرد.

راهپیمایان تاکید می‌کردند: «ما به هر پیشنهادی که بوش مطرح کند اعتماد و اطمینانی نداریم.» به اعتقاد آنها منطقه آزاد تجاری مذکور ثمری جز طولانی‌تر کردن گرسنگی، فقر و مرگ برای آمریکای لاتین ندارد. بوش پیش از ورود به جلسه سران در راستای قبولاندن نظریه منطقه آزاد تجاری آمریکا که اقتصاد نولیبرالی را از آلاسکا تا جنوبی‌ترین نقطه آمریکای جنوبی گسترش خواهد داد، با رهبران کشورهای حوزه آمریکای لاتین جداگانه دیدارهایی داشت. بیانیه پایانی اجلاس شامل دو نظریه کاملاً مخالف بود. یکی از سوی کشورهایی که طرفدار ایجاد منطقه آزاد آمریکا هستند و دیگری از طرف پنج کشور مخالف که در متن بیانیه اعلام کردند: «شرایط برای ایجاد یک موافقتنامه عادلانه تجارت آزاد در نیم‌کره جنوبی که تضمین‌گر دسترسی به بازارهای عاری از یارانه‌ها و عملکردهای محدودکننده باشد، وجود ندارد.» رافائل بیلسا وزیر خارجه آرژانتین اظهار داشت: «ما حاضر به مذاکره در رابطه با امری که به منافع مردم‌مان ضرر می‌زند، نیستیم.» هوگو چاوس هم نتیجه اجلاس را یک پیروزی خواند.

تفسیر اقتصادی

نگاه سیستمی

دکتر علی ماجدی*

نگاهی به نظام‌های حکومتی کشورهای دنیا همراه با تحولات و فراز و نشیب آنها، رشد و تموج، بهره‌گیری از دانش و علوم بشری، نقدپذیری و اصلاحات، سازگاری و انعطاف‌پذیری، تغییر ساختاری و فراگیری از رقیب و دشمن، آزاداندیشی و پذیرای مخالف و دگراندیش، مردم‌باوری و تکثرگرایی، همزیستی و صلح‌طلبی، آسیب‌شناسی خود و دیگرشناسی، بقا و ماندگاری را نصیب و از سوی دیگر واپس‌گرایی و سکون، نقدناپذیری و خودمحوراندیشی، ناسازگاری و انعطاف‌ناپذیری، تصلب ساختاری و آرمانگرایی اتوپیایی و خودانديشی و خودسانسوری از تجارب جهانی فنا و نابودی را به‌بار آورده است. اگر نظام حکومتی را موجودی زنده و پویا و مجموعه‌ای از اجزا و عناصری بدانیم که این اجزا نظام‌های سیاسی، اقتصادی، تقنینی و قضایی باشند که از یک‌سو با یکدیگر در تعامل منسجم قرار گرفته و اهداف واحدی را تعقیب می‌نماید (نگاه درونی) و از سوی دیگر با نظام بین‌الملل و نظام‌های حکومتی دیگر در تعامل و بعضاً در تقابل قرار دارد (نگاه برونی)، قابل درک و فهم خواهد بود که چرا برخی از نظام‌های حکومتی از درون پاشیده و یا از برون مورد تاخت و تاز قرار گرفته است، همانگونه که نظام‌های سوسیالیسم، مارکسیسم فروپاشید و یا نظام بعثی عراق به تاریخ پیوست. و نیز از سوی دیگر قابل تعمق است که چرا و چگونه نظام حکومتی چین یک دگردیسی تدریجی را تجربه می‌کند. نگاه درون‌سیستمی و انسجام سیستمی میان اجزا و عناصر آن و بهره‌گیری از تجارب خود و دیگران، با این نگرش که نظام ماندگار هویتی پویا و متغیر دارد و چه‌بسا میان اجزا و عناصر حکومت که نظام‌های اجرایی، اقتصادی، تقنینی و قضایی است، با گذر زمان و درک ملی و وجدان عمومی نیاز به بازشناسی و بازتعریف مجدد داشته را پذیرفت و به تغییرات آن گردن نهاد و در قالب مردم‌باوری و آسیب‌شناسی از خود، انسجام محکم‌تری میان این خرده‌نظام‌های موجود برقرار ساخت و یا در وظایف و مسئولیت‌های آنان تجدید نظر کرد. نگاهی تاریخی و گذرا به تحولات نظام‌های حکومتی در اروپای غربی و تغییرات سده‌های اخیر آنها نشان می‌دهد که بعضاً با انقلاب نظیر فرانسه و یا بدون انقلاب، مانند انگلستان، نظامی سازگار و ماندگار را برای کشور خود به ارمغان آورده‌اند که سیر تحول و تکامل آنها و پیوستن دیگر کشورها به‌خوبی نشان می‌دهد که راز بقا و ماندگاری چیست، شناخت نظام‌های رقیب و به‌کارگیری موارد مثبت از سوی نظام‌های حکومتی اروپای غربی و کاربرد آنها در درون نظام خود نظیر حقوق اقلیت‌ها، حداقل دستمزدها و بیمه‌های اجتماعی نشان می‌دهد که چگونه پویایی نظام و با انگیزه مردم‌باوری و تکثرگرایی توانسته بقا را برای نظام لیبرال- دموکراسی به ارمغان آورده و در جهت عکس تصلب ساختاری و آرمانگرایی اتوپیایی نظام مارکسیسم، سوسیالیسم را با اضمحلال مواجه نماید و یا تغییرات گسترده در نظام اقتصادی چین همراه با تحولات آهسته و عمیق سیاسی، اما معنی‌دار در این کشور نشان از این مهم دارد که پویایی سیستمی که نیاز به تحول دارد را چگونه می‌توان سامان بخشید و تغییرات را پذیرا گشت و بقا را در قالب‌های نو و متاثر از فرهنگ بومی کشور به مردم و نسل‌های آینده هدیه کرد. نگاه برون‌سیستمی، مشخص می‌نماید که تا چه اندازه نظام حکومتی با نظام بین‌الملل و نظام‌های دیگر در تعامل و یا تقابل قرار دارد. نظام بین‌الملل گرچه از انسجام و ساختار مستحکم نظیر سیستم حکومتی یک کشور، برخوردار نیست و نباید هم باشد، چون حکومت جهانی وجود ندارد، اما سازوکارهایی که در آن به‌درستی یا به غلط در آن نهادینه شده، اعمال قدرت نموده و حاکی از آن است که برای ماندگاری می‌بایستی به‌خوبی آنها را بازشناخت، به‌ویژه آنکه ملاک و معیار نهادهای بین‌المللی بر مبنای قدرت ره به پیش می‌برند. نگاه برون‌سیستمی برخلاف درون‌سیستمی که حداقل در تمام نظام‌های حکومتی، سردمداران آنان عدالت‌خواه و رفاه‌طلب بوده و رشد و توسعه را هدف خود ذکر می‌نمایند و تامین امنیت را وسیله، در نگاه برون‌سیستمی، امنیت بین‌المللی هدف نهایی شناخته، و در عمل نه‌تنها این امنیت را قدرت‌های برتر تعریف می‌نمایند، بلکه امنیت را برای سودجویی بیشتر و سهم‌خواهی پربارتر از جهان هدف قرار می‌دهند و براساس قدرت به پیش می‌برند و عدالت و آزادی اگر نه در همه موارد، بل در اکثر موردها قربانیان نظام جهانی هستند، لذا شناخت واقعی این نظام، نه بر مبنای حق و باطل بلکه بر مبنای قدرت و گرفتن سهم از این نظام جهانی را با توجه به ارزیابی از قدرت ملی می‌بایستی پیگیری کرد و به این نتیجه رسید که اولویت قدرت را در کدام یک از مولفه‌های سیاسی، اقتصادی و نظامی می‌توان از این نظام جهانی طلب کرده و به آن دست یازید و یا چه ترکیبی موثر از آنها را می‌توان با همزیستی و صلح‌طلبی از نظام بین‌الملل و نظام‌های دیگر طلب کرد که به بقای روبه رشد بینجامد و نه به زوال رو به فنا ختم شود.

* معاون سابق وزیر خارجه

دولت باید بازدهی سهام را تضمین کند

ایسنا: علت شکست و ناکامی تصمیمات قبلی در امر خصوصی‌سازی نگرانی‌هایی بوده که از تبدیل انحصار دولتی به انحصار خصوصی وجود داشته است. محمد نهاوندیان - رئیس اتاق بازرگانی و صنایع و معادن تهران - تصریح کرد: تا زمانی که قیمت سهام شرکت‌های مورد معامله در واگذاری‌ها با مکانیزم عرضه و تقاضا تعیین نشود این معامله همواره مورد سوءظن قرار می‌گیرد. نهاوندیان با بیان این که دسترسی یکسان به اطلاعات از ضروری‌ترین فاکتورهای لازم برای ایجاد فضای رقابتی است، افزود: دسترسی به رانت اطلاعاتی به فساد می‌انجامد که باید نظارت دقیقی بر آن انجام گیرد لذا اگر شفافیت اطلاعاتی و رقابت لازم فراهم شود می‌توان مطمئن بود که انحصار دولتی به انحصار خصوصی تبدیل نخواهد شد. نهاوندیان بر لزوم عدالت در اطلاعات و تعیین قیمت سهام در واگذاری سهام شرکت‌های دولتی در اجرای اصل ۴۴ تاکید کرد. او با اشاره به حمایت‌های دولت از بنگاه‌های دولتی و در اختیار داشتن بازارهای انحصاری از سوی این واحدها، خاطرنشان کرد: اگر سهام شرکت‌های دولتی که با حمایت‌های مختلف فعالیت می‌کرده‌اند پس از واگذاری به بخش خصوصی مورد حمایت نباشند، قطعاً قادر به ادامه فعالیت نخواهند بود بنابراین باید اصلاحات لازم درباره بازار و قیمت‌گذاری و نیز مدیریت مناسب براساس قانون تجارت انجام شود. به اعتقاد رئیس اتاق بازرگانی تهران رویکرد دولت در واگذاری سهام شرکت‌های دولتی که قبلاً مورد حمایت بوده‌اند نباید رویکرد بینداز و فرار کن باشد بلکه دولت باید وظیفه توانمندسازی خود را ادامه دهد تا بخش خصوصی دولت را حامی دلسوز خود بداند. نهاوندیان تصریح کرد: دولت باید با انجام اصلاحات لازم بازدهی سهام را تضمین کند چراکه در این صورت به جای دولت جانشین بازار، دولت حامی بازار خواهیم داشت که رشد اقتصادی کشور را نیز تضمین خواهد کرد. وی همچنین توانمندی بنگاه‌های اقتصادی کشور برای حضور در اقتصاد جهانی را از عمده‌ترین دستاوردهای اجرای اصل ۴۴ برشمرد و افزود: رویکرد اقتصاد کشور باید مواجهه با چالش‌های اقتصاد جهانی باشد چراکه آماده‌سازی بنگاه‌های داخلی برای مواجهه با قواعد تجارت جهانی از وظایف دولت است. نهاوندیان گفت: بنگاه‌های اقتصاد نباید حیات خلوت اقتصاد باشند بلکه برای ورود به عرصه اقتصاد جهانی آماده شوند و چون حضور در فضای جهانی با عضویت در تجارت جهانی نیز مرتبط شده لذا در شرایط مناسبی برای مذاکرات الحاق قرار گرفته‌ایم. رئیس اتاق بازرگانی تهران که ریاست مرکز مطالعات جهانی شدن را نیز بر عهده دارد درباره تشکیل گروه کاری و تعیین رئیس آن برای آغاز فرآیند الحاق کشور به سازمان جهانی تجارت گفت: رئیس گروه کاری ایران هنوز نهایی نشده و البته کشور مالزی از احتمالات قوی است. نهاوندیان همچنین به این سئوال که نشست‌های صبحانه‌خوری با مسئولان آیا کمکی به تعامل بهتر بخش خصوصی کرده است یا نه؟ توضیح داد: یکی از اشکالات تاریخی اقتصاد کشور تقابل بدبینانه دولت و بخش خصوصی در مسائل اقتصادی بوده است در حالی که هیچ اقتصادی بدون اتحاد دولت و بخش خصوصی به رشد و شکوفایی نرسیده است. وی با بیان این که اهداف و وظایف بخش دولتی و خصوصی مکمل یکدیگرند، عنوان کرد: برای توسعه اقتصادی کشور چاره‌ای جز تبدیل حالت تقابل به تعامل سازنده نداریم. برای این منظور لزومی ندارد که دولت به بخش خصوصی تبدیل شود و یا بالعکس بلکه هر دو باید با حفظ هویت خود مکمل همدیگر باشند. نهاوندیان افزود: دولت قطعاً به دنبال تامین منافع عمومی است و بخش خصوصی نیز تامین‌کننده و تولیدکننده ثروت و درآمد برای منافع خصوصی! اما این که گمان کنیم منافع خصوصی با منافع عمومی همواره در تعارض قرار می‌گیرد، توهم اشتباهی است.